

76

Núm. 76 SETEMBRE de 2018

ACOMPANYAMENT AL SORTIR DE LA PRESÓ

BUTLLETÍ DE DIFUSIÓ DE RECERQUES

INVEsbREU

Presentació

Un dels objectius del Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada és el foment i la divulgació de temes d'actualitat científica en l'àmbit de la justícia i la criminologia, per a la qual cosa es serveix, entre d'altres mitjans, del butlletí *Invesbreu* de difusió de la recerca. Aquest número 76 està dedicat a presentar dues investigacions que parlen del suport a les persones quan surten de presó, ja que és un moment cabdal per assegurar la seva reinserció.

Ambdós estudis han rebut el suport econòmic del CEJFE a través de la convocatòria pública anual de beques de recerca de l'any 2017. Amb la promoció d'aquests treballs, el Centre pretén mantenir obertes les línies d'investigació i acció dirigides a impulsar millores en el treball dels professionals de l'àmbit de l'execució penal.

La primera recerca, *El paper de les famílies en la reinserció de les persones que surten de la presó*, aporta dades descriptives respecte a com són les famílies, quin tipus de suport poden proporcionar als interns quan surten i quines estratègies utilitzen per ajudar-los. Els autors aporten una visió de gènere –molt rellevant quan es tracta aquest tema– ja que són les dones, mares i filles les que porten la càrrega familiar en aquests casos. Les famílies ofereixen suport econòmic i emocional, però alhora això els implica un desgast extra que no sempre poden assumir i reben pocs recursos que les ajudin a tirar endavant.

La segona recerca, *L'acompanyament postpenitenciari professional: una eina de suport per al retorn a la comunitat*, explica com al 2015 es va crear el Servei d'Acompanyament Postpenitenciari amb l'objectiu d'atendre a persones que surten en llibertat definitiva en situació de vulnerabilitat. Es van estudiar les seves necessitats i factors de risc i la intervenció més adequada per a la seva reinserció. Els resultats expliquen per primer cop com és el perfil del subjecte que necessita acompanyament post penitenciari professional i quines són aquestes necessitats.

El paper de les famílies en la reinserció de les persones que surten de la presó

Autors: Aina Ibàñez i Roig; Albert Pedrosa Bou. Universitat Autònoma de Barcelona

Introducció

La recerca que es presenta explora quines dificultats troben les famílies per donar suport als seus familiars un cop surten de presó i com poden afavorir el seu procés de reinserció. A través de dades quantitatives (que permetran descriure i contextualitzar la distribució del fenomen) i d'entrevistes en profunditat a familiars, es busca conèixer els obstacles i dificultats que les famílies experimenten per establir-se com a element clau de suport en el procés de reinserció, si reben alguna ajuda per realitzar aquesta tasca i quines estratègies adopten per afrontar aquest procés.

Objectius

Molta de la literatura criminològica considera que la unitat familiar pot desenvolupar un gran efecte positiu en la reinserció de les persones empresonades que retornen a la comunitat, però sovint ha restat inexplorat com l'empresonament i aquest retorn poden afectar l'estabilitat, el desenvolupament familiar o el procés de reinserció en conjunt. Aquests aspectes s'aborden en aquesta recerca, començant per la pròpia definició del concepte de família des d'una perspectiva relacional que s'allunya de concepcions més tradicionals, descrivint-la amb unes característiques no gaire diferenciades de la persona empresonada a qui dona suport, i introduint el paper protagonista que les dones hi tenen (mares, parelles i filles). També cal tenir en compte el model *familiarista* que caracteritza el nostre context, en què la institució familiar hi té un pes fonamental en la provisió de benestar material i immaterial, i com aquesta caracterització té una translació en la legislació i la reglamentació que regula l'execució penal i la reinserció comunitària.

Per això, l'objectiu general és conèixer quin és el paper que tenen les famílies en la reinserció de les persones empresonades, i fer-ho a través dels següents objectius específics:

1. Com són les unitats familiars on retornen les persones que surten de presó i conèixer si l'empresonament afecta les relacions familiars prèvies.
2. Explorar quins tipus de suport proporcionen les famílies i com el justifiquen.
3. Conèixer si aquest procés ha comportat càrregues per a les famílies, quines necessitats tenen per afrontar aquest procés i quina ajuda han rebut.
4. Conèixer quines estratègies duen a terme les famílies per promoure la reinserció.
5. Explorar el paper del gènere en la provisió de suport.

Mètode

S'ha dissenyat una estratègia mixta que utilitza dades quantitatives –a partir d'una mostra prèvia de persones empresonades– i qualitatives –a partir d'entrevistes en profunditat a familiars d'aquestes persones empresonades.

L'anàlisi quantitativa es basa en una mostra representativa d'individus que han obtingut la llibertat definitiva a partir de les dades obtingudes del projecte "*Encarcelamiento y Reincidencia*" (dut a terme per investigadors de la Universitat Autònoma de Barcelona) sobre un total de 538 individus, que permeten contextualitzar el fenomen que es vol abordar, coneixent la composició de les unitats familiars de les quals provenen i a les quals retornen les persones empresonades, explorant el suport que les famílies aporten, i com aquest suport afecta la trajectòria dels individus.

L'anàlisi qualitativa parteix dels familiars d'aquestes persones que han passat per presó, partint d'una submostra de participants que en el moment de la realització de la recerca es trobessin en llibertat

condicional (n=101). Es va aconseguir la participació de 13 familiars d'aquestes persones obtenint una representació de diferents perfils de: mares (4), parelles (5), fills (1) i germans (3).

Resultats i conclusions

Pel que fa a les unitats familiars on les persones empresonades retornen, es comprova com la majoria de persones provenen d'entorns afectius però ubicats en contextos de desavantatge a diferents nivells. Hi ha poques variacions en les unitats familiars durant l'empresonament. Tot i un debilitament dels vincles respecte a les parelles i els fills, s'evidencia l'esforç que les famílies duen a terme per mantenir el contacte durant la condemna i posteriorment.

Pel que fa al tipus de suport que proporcionen les famílies i com el justifiquen, s'estableix el paper central de la família com a proveïdora de suport abans, durant i després de la condemna. Es destaca el *suport emocional*, dirigit a fer més suportable la condemna, i l'instrumental, a través dels ingressos a peculi i especialment a partir de l'acolliment de la persona un cop surt de presó. Les famílies consideren aquest suport com un deure i el justifiquen a través de la trajectòria i relació d'afecte previs, i la pròpia concepció de família i les responsabilitats que això implica.

Pel que fa a com aquesta provisió de suport implica càrregues per a les famílies, aquestes assenyalen que pateixen desgast emocional, solitud, problemes econòmics, necessitat de crear noves rutines i necessitat d'adaptar-se en el moment de la sortida, però també una resignació vers aquestes càrregues i una certa sensació de fortalesa quan són capaces de fer front a aquests obstacles. Alhora, les famílies reclamen cobrir certes necessitats, sobretot un suport emocional i instrumental: demanden ser escoltades, acompanyades i informades durant tot el procés, especialment a l'inici de la condemna. Per abordar-les, algunes busquen ajuda en la família extensa i en altres xarxes de suport informal, agraint-lo quan es manifesta, i reclamen més atenció per part de l'administració, que les acostuma a tractar esporàdicament, d'una manera freda i burocràtica.

Pel que fa a saber quines estratègies duen a terme les famílies per promoure la reinserció, expliquen que tenen un paper actiu i adopten funcions que tradicionalment s'estableixen com a pròpies de les agències de reinserció: supervisió i control informal dels familiars. També miren d'establir límits i noves rutines i aïllar la persona de fonts que s'identifiquen i defineixen com a criminògenes. Volen promocionar sense saber-ho una nova identitat pronormativa del seu familiar empresonat. I ho fan sense rebre cap ajuda o accedir a recursos de suport.

I pel que fa al paper del gènere en la provisió de suport es visualitza com un element clau per a l'anàlisi del suport en el procés de reinserció. Al parlar de "famílies" en molts casos parlem de "dones" ja que són aquestes qui adopten un rol central en la provisió de suport, i esdevenen les persones de referència per a les persones empresonades.

Si ens basem en els objectius definits i els resultats exposats, es pot concloure que:

- La família té un rol central com a proveïdora de suport a la persona condemnada de manera continuada: es produïa abans de l'empresonament, es manté durant aquest i continua un cop la persona és alliberada.
- Aquesta provisió de suport s'ofereix sense ser qüestionat per part de les famílies, sobretot per un cercle reduït i íntim, que l'assumeix com a propi i, per descomptat, en base a la relació prèvia existent i a la pròpia concepció de família.
- Quan parlem de famílies proveïdores de suport cal especificar que parlem de dones: mares, parelles i filles que exerceixen aquest paper, per condició o per elecció. És en aquestes dones sobre qui recauen les càrregues i responsabilitats teòricament associades a la família.
- Les càrregues que les famílies experimenten a causa d'aquesta provisió de suport són diverses, emocionals i materials, i són gestionades sense cap ajuda de l'administració. Per això demanden

ser escoltades, acompanyades i informades durant tot el procés, i reclamen més recursos institucionals i comunitaris que les ajudin.

- Amb tot, es configura com les famílies tenen un paper actiu en el procés de reinserció de les persones empresonades, actuant com ho faria una agència de reinserció, però sense rebre recursos, ajuda o ser reconegudes per part del sistema penitenciari com a tals.

L'acompanyament postpenitenciari professional: una eina de suport per al retorn a la comunitat

Autores: Núria Iturbe Ferré i Ana Martínez Catena

Introducció

L'abordatge imperant en la creació i avaluació dels programes de rehabilitació ha estat, des de la seva aparició a partir de l'any 1990, el del paradigma *What Works*, segons el qual per reduir el delictes s'ha d'atendre a les causes personals dels individus. Així el punt d'atenció rehabilitador es troba en el reforç del càstig i la gestió del risc. La intervenció rehabilitadora es planteja com un procés de reeducació obligatòria que té com a objectius principals afavorir en l'individu l'adquisició de les habilitats necessàries per exercir els seus drets i deures com a ciutadà, i la redirecció dels seus dèficits, tot assumint de forma individual i plena la responsabilitat de les seves conductes (Andrews i Bonta, 2016; Andrews, Bonta, i Wormith, 2011). En canvi en els darrers anys, amb l'aparició de les teories del desistiment s'ha posat especial èmfasi en la resposta comunitària com a element essencial per la reinserció social dels delinqüents. Així, la clau del desistiment es podria trobar en la interrelació que es pugui donar entre el potencial de canvi de l'individu i les possibilitats d'integrar-se a les diferents estructures socials com a membre de la societat civil (Durnescu, 2017; Maruna, Porter, i Carvalho, 2014; Stephen Farrall, Bottoms, Shapland, Farrall, i Bottoms, 2010).

L'acollida d'aquestes aproximacions empíriques ha portat a la creació de programes de resposta comunitària, que posen el focus a millorar els mecanismes de retorn a la comunitat per aquelles persones que surten en llibertat després d'una estada a centre penitenciari. L'aparició d'aquests programes és, en molts casos, recent.

En aquest article s'analitza en quina mesura l'acompanyament professional pot donar suport al procés de retorn a la comunitat de les persones excarcerades en situació de vulnerabilitat, a través d'una de les iniciatives que existeixen actualment a Catalunya: el Servei d'Acompanyament Postpenitenciari (d'ara en endavant SAPP). Amb aquest objectiu global s'analitzen els següents aspectes: 1) el perfil de subjectes que necessita d'un acompanyament postpenitenciari professional; 2) les principals necessitats i àrees d'intervenció d'aquests individus; i 3) el funcionament del Servei d'Acompanyament Postpenitenciari. A més, es posarà especial atenció a descriure el perfil i les necessitats de les dones usuàries del servei.

El servei d'acompanyament postpenitenciari

La creació del SAPP se sustenta en diverses premises; d'una banda, la constatació el 2014 que tres de cada cinc penats eren excarcerats a Catalunya sense haver viscut un procés de transició progressiva a la comunitat i, per tant, sense supervisió professional prèvia (Àrea d'Investigació i Formació Social i Criminològica, 2015). D'altra banda, es fonamenta en l'exitosa experiència del servei de rehabilitació psicosocial i suport a la incorporació social que duu a terme l'Associació INTRESS al Centre Penitenciari Navalcarnero des de fa 15 anys, on es duen a terme intervencions específiques encarades a la vinculació de la persona amb problemàtica de salut mental a la xarxa comunitària, aconseguint que el 80% de les persones ateses es mantinguin vinculades a la xarxa un any després de la sortida del Centre Penitenciari.

El desenvolupament del model d'intervenció al SAPP és propi i parteix de la construcció d'itineraris de vida conjuntament amb la persona excarcerada des de l'apoderament i el respecte per les seves pròpies decisions. El vincle centrat en l'acompanyament en el procés de retorn a la comunitat busca erigir la pròpia persona com agent de canvi, alhora que es facilita la seva circulació pels itineraris formals i es promou l'adquisició de relacions socials pròpies que puguin exercir de suport informal.

Materials i mètode

Participants

La mostra d'aquest estudi es compon de tots els individus que van ser derivats al SAPP pels centres penitenciaris entre les dates 22-01-2016 i 30-09-2017. Una totalitat de 73 persones (5 dones i 68 homes) han estat atesos pel Servei.

Procediment

Per a la realització d'aquest estudi de caràcter exploratori i descriptiu es va realitzar un ampli procés de treball de camp consistent en la recollida exhaustiva de totes les dades sociodemogràfiques, criminals i d'intervenció disponibles al SAPP. Tota la informació recollida va ser sistematitzada i introduïda en una base de dades de gestió estadística, mitjançant el programa PASW 24.

Resultats

Perfil de subjectes que necessita d'un acompanyament postpenitenciari professional

Breument, les principals característiques dels usuaris del SAPP són les següents:

- Nacionalitat espanyola (62%).
- Són joves en el moment d'excarceració (al voltant dels 35-45 anys).
- Procedeixen de nuclis familiars tradicionals.
- El nucli de convivència en el moment del delictes era la família d'origen (33%) o l'adquirida (25%).
- El 83% de la mostra no mantenen contacte familiar o la relació està molt deteriorada en el moment de l'excarceració. Tot i que el 32% tenen càrregues familiars.
- Aïllament social significatiu (68,5%). Ningú del seu entorn va anar a recollir-los a la presó el dia de la sortida (89,8%)
- El 67% no té domicili fix a la sortida del centre penitenciari.
- Presència de problemàtiques de consum d'alcohol i altres drogues (66%).
- Presència d'altres trastorns de personalitat o trastorns mentals (72%).
- El delictes base més comú és de caràcter violent: robatori amb violència, violència domèstica, etc.
- Risc alt en el moment de l'excarceració (41%)
- Concentració de diverses dificultats a la vegada (domicili, feina, salut, etc.) per afrontar un procés de reinserció social satisfactori

Principals necessitats i àrees d'intervenció dels individus atesos al servei d'acompanyament postpenitenciari professional

Les quatre àrees principals de necessitats dels usuaris i que, per tant, guien els objectius d'intervenció del SAPP són l'àrea familiar, de salut, formatiu-laboral i jurídica. A la taula 1 es poden observar els cinc principals objectius de cada àrea, tot i que es van establir molts altres objectius.

Taula 1. Objectius d'intervenció relatius a l'àrea familiar

	OBJECTIUS D'INTERVENCIÓ	N (%)
Àrea d'intervenció familiar	Accedir a un habitatge i recursos materials	19 (27,9)
	Mantenir o recuperar relacions ja presents	12 (17,6)
	Treballar contacte amb recursos de xarxa	11 (16,2)
	Establir pautes de convivència no conflictives	9 (13,2)
	Iniciar projecte de vida independent amb ajut de xarxa social	9 (13,2)
Àrea d'intervenció salut	Conscienciació sobre consum de tòxics	16 (23,5)
	Continuar tractament mèdics o farmacològics	9 (13,2)
	Mantenir-se abstinent (drogues, joc, etc.)	9 (13,2)
	No té cap necessitat	7 (10,3)
	Mantenir estat anímic	5 (7,4)
Àrea d'intervenció formatiu/ laboral	Accés al món laboral	14 (20,6)
	Obtenció de Passaport	9 (13,2)
	Cerca empreses inserció on deixar CV	7 (10,3)
	Subsidi excarceració	6 (8,8)
	Realitzar itinerari formatiu-laboral	6 (8,8)
Àrea intervenció jurídica	Mantenir-se en la legalitat	17 (25,0)
	Complir ordre de protecció a la víctima	10 (14,7)
	Cap	9 (13,2)
	Donar compliment a la mesura penal alternativa	7 (10,3)
	Contactar amb serveis jurídics especialitzats	6 (8,8)

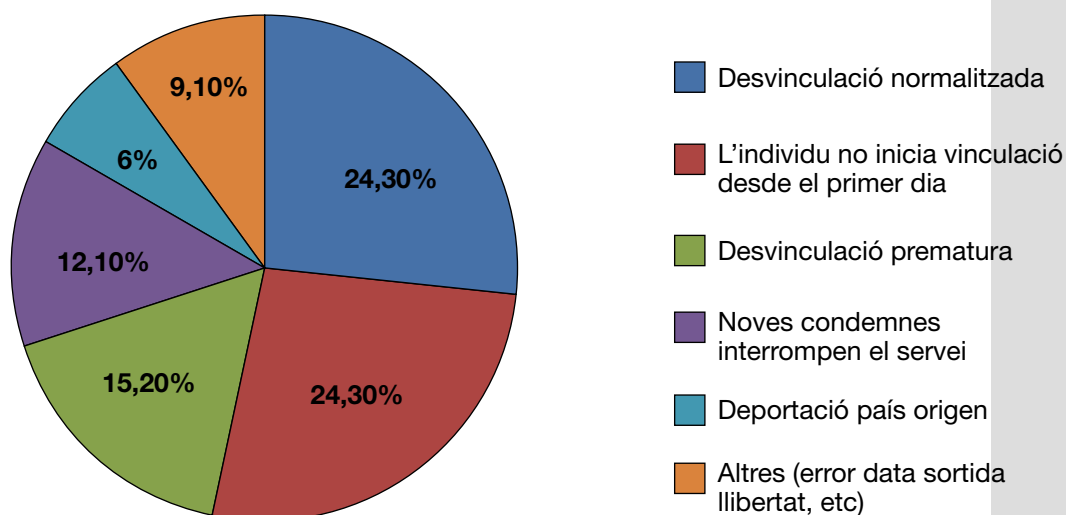
Funcionament del Servei d'Acompanyament Postpenitenciari

Pel que fa a la vinculació amb el SAPP cal destacar que en el 60% dels casos es van haver de realitzar més de 10 contactes per atendre les necessitats dels subjectes, i es va arribar en alguns casos a més de 30 gestions entre entrevistes presencials amb la persona, entrevistes amb familiars o bé coordinacions amb serveis específics. Entre aquestes intervencions predominen les accions referides a trobar feina o fomentar la formació, les intervencions per obtenir habitatge i aquelles vinculades a les causes pendents.

Quant a la vinculació dels subjectes amb el Servei es fa una valoració general positiva, ja que ells mateixos inicien nombrosos contactes amb els tècnics del Servei i concreten noves sol·licituds d'ajuda (55,9% de la mostra inicia contactes amb el Servei).

Del conjunt de la mostra en el moment de realització d'aquesta memòria el 54,8% continua vinculat al Servei postpenitenciari, mentre que el 45,2% ha estat donat de baixa. A la Taula 2 es pot observar els motius de baixa del servei.

Gràfic 1. Motius de baixa del Servei

Pel que fa a la reincidència dels subjectes en el breu temps de seguiment que s'ha pogut establir (una mitjana de 143 dies des del moment de la llibertat), han tornat a ingressar al centre penitenciari 4 subjectes. A través de l'anàlisi dels reincidents es pot concloure que es tracta de subjectes amb grans necessitats i pocs punts positius en cadascuna de les àrees d'intervenció.

Les dones ateses al Servei d'Acompanyament Postpenitenciari

A continuació es resumeixen les principals característiques del perfil sociodemogràfic i criminal de les dones ateses al SAPP.

- Nacionalitat: 3 espanyoles, 1 latinoamericana i 1 europea.
- Edat mitjana de la mostra 41,60 (SD= 18,34; min/màx= 23-71 anys).
- Cap dels pares es troben encara vius.
- Tres de les dones tenen fills (M=1,80; SD=1,30; min/màx. 0-3 fills).
- Una dona està embarassada en el moment en què surt en llibertat.
- Procedeixen de famílies tradicionals (3 casos) i van estar tutelades (2 casos).
- En el moment de cometre el delictes 3 es trobaven convivint amb la seva família adquirida, 1 vivia sola i 1 vivia en un pis tutelat o terapèutic.
- Les cinc dones tenen alguna patologia: 1 dona pateix un trastorn mental greu (alteració neuropsicològica frontal), 2 pateixen de drogadicció/alcoholisme, i 2 un trastorn de la personalitat.

- Només una compta amb una invalidesa.
- Tres compten amb permís de treball, una està jubilada i l'altre no té permís.
- Totes tenen targeta sanitària activa.
- Totes eren consumidores de drogues, especialment pastilles, seguit d'alcohol, haixix i cocaïna. Quatre es troben abstinents en el moment que surten de presó. Una té un consum actiu de pastilles.
- Tres no tenen càrregues familiars en sortir de la presó però dos si que en tenen.
- Quatre dones no tenen cap domicili de referència en l'excarceració
- Cap va rebre visites a presó.
- No tenen suport extern en sortir en llibertat (només una diu tenir una mica de suport).
- Quant al delicte base: 2 delictes contra la salut pública, 1 delictes contra la propietat, 1 violència domèstica i 1 trencament d'ordre d'allunyament.
- Només una tenia risc de reincidència alt en sortir en llibertat

Conclusions

En definitiva, la conclusió més important d'aquest estudi és que es valora com imprescindible aquest acompanyament professional en persones amb les següents característiques:

- Situació extrema d'aïllament social o amb un suport social escàs quan els referents de suport
- Persones que surten de presó joves i dones.
- Persones amb elevada comorbiditat en les seves necessitats criminògenes: historia de consum, patologia dual, etc., que requereixin d'una intervenció especialitzada.
- Persones que en la seva sortida poden suposar un elevat risc cap a terceres persones o persones amb ordres de protecció vigents.
- Persones que necessiten suport especial per circular a la xarxa de recursos públics.

Es valora que, com a mínim, aquest acompanyament s'hauria de proporcionar fins que s'hagin estabilitzat les principals problemàtiques i es pugui garantir que les necessitats bàsiques estiguin cobertes i la persona s'hagi vinculat a la xarxa comunitària.

- 1 Immigrants i criminalitat a Europa. Els exemples d'Alemanya i Espanya. Gener 1995
- 2 La preso pública de Barcelona durant l'etapa isabelina / La casa de correcció de Barcelona (1836-1856). Gener 1998.
- 3 El cost de la justícia penal. Privació de llibertat i alternatives. Febrer 1998.
- 4 El nen abusat sexualment com a testimoni / Els delictes contra la llibertat sexual relacionats amb menors. Març 1998.
- 5 Intel·ligència i personalitat en el procés rehabilitador del delinqüent. Maig 1998.
- 6 Salut i presó. Octubre 1998.
- 7 La premsa envers la violència juvenil i la presó. Novembre 1998.
- 8 El tractament dels agressors sexuals. Febrer 1999.
- 9 La victimització a Catalunya l'any 1996. Abril 1999.
- 10 Programes aplicats de psicologia comunitària amb personal penitenciari. Juny 1999.
- 11 Justícia juvenil: inserció laboral i mesures en medi obert. Octubre 1999.
- 12 Reincidència i delinqüència juvenil. Novembre 1999.
- 13 Violència domèstica. Desembre 1999.
- 14 L'estat de l'adopció a Catalunya (1998-1999).
- 15 Maltractaments infantils a Catalunya. Juny 2000
- 16 Presó i dones. La incidència dels programes motivacionals en la conducta social. Un estudi evolutiu (1988-2000) a la presó de dones de Barcelona. Setembre 2000
- 17 Avaluació d'un programa de tractament per a joves violents. Novembre 2000
- 18 Avaluació de l'efectivitat dels programes de tractament amb delinqüents a Europa. Gener 2001
- 19 La victimització a Catalunya l'any 1999. Maig 2001
- 20 L'arrest de cap de setmana a Catalunya (1996-2000)
- 21 Addictes a les drogues i reincidència en el delicte
- 22 Maltractaments físics greus a nadons i menors de quatre anys ingressats en centres d'acolliment
- 23 Intervenció institucional. Elements per a l'anàlisi en menors infractors o en risc
- 24 Els menors estrangers indocumentats no acompanyats (MEINA)
- 25 La mediació penal
- 26 La reincidència
- 27 Família i conducta antisocial
- 28 Presentació de dues recerques de l'àmbit penitenciari
- 29 Intervenció en centres de justícia juvenil
- 30 La classificació inicial en règim obert dels condemnats a presó
- 31 La reincidència en les penes alternatives a la presó a Catalunya
- 32 L'assistència religiosa i la llibertat de culte a les presons de Catalunya
- 33 Bullying - Violència de gènere. Elements per a l'anàlisi
- 34 Violència dels joves a la família
- 35 Infractors i conducta violenta
- 36 Drogues i tractament penitenciari
- 37 Perfil professional del jutge de primera instància i instrucció de Catalunya
- 38 Violència de gènere i justícia
- 39 Delictes sexuals i reincidència
- 40 Intervenció amb infractors juvenils
- 41 Mediació i resolució de conflictes en entorns penitenciaris
- 42 Perfil professional del Secretari Judicial de Catalunya
- 43 Predicció del risc de violència en contextos institucionals. Els sistemes de control monitorat aplicat a penats adults
- 44 Drogues i presó. Mesures de seguretat i salut mental
- 45 Models de política criminal i penitenciària internacional
- 46 Dona i violència de gènere
- 47 La formació dels funcionaris de seguretat dels centres penitenciaris a Catalunya i a França
- 48 Perfil dels penats per delictes contra la seguretat del trànsit
- 49 Intervenció amb agressors de violència de gènere
- 50 Intervenció amb infractors condemnats per delictes de trànsit a programes formatius
- 51 Abús sexual infantil: valoració psicosocial des de l'àmbit de la justícia

- 52 Agressors en violència de parella
- 53 Inserció després de la presó
- 54 Estrangers en centres penitenciaris
- 55 Victimologia i ciberdelicte en menors
- 56 La reincidència en el programa de mediació i reparació de menors
- 57 Intervenció penal amb infractors de trànsit
- 58 Avaluació de menors infractors: factors protectors i de risc
- 59 El temps en la justícia de menors
- 60 Intervenció en el marc de l'execució de mesures penals en la comunitat
- 61 Prestacions en benefici de la comunitat i realització de tasques socioeducatives en justícia juvenil
- 62 Victimització en joves de protecció a la infància i l'adolescència i de Justícia Juvenil
- 63 La llibertat condicional a Catalunya
- 64 Gestió de casos en l'àmbit penitenciari
- 65 Execució penal i toxicomanies
- 66 Avaluació del programa d'entrenament d'habilitats parentals. Límits
- 67 La taxa de reincidència penitenciària 2014
- 68 Estudi comparatiu de la qualitat de vida dels discapacitats intel·lectuals i del desenvolupament en els centres penitenciaris de Catalunya
- 69 Nous programes d'intervenció en medi obert
- 70 Gestió emocional als centres penitenciaris
- 71 Execució penal als territoris
- 72 Delinqüents violents i reincidència
- 73 Les víctimes de joves infractors
- 74 Presó, tractament i reinserció
- 75 Delictes d'odi i discriminació: Agressors i víctimes

Edició i producció: **Centre
d'Estudis Jurídics i Formació
Especialitzada**
Ausiàs Marc, 40
Barcelona
Tel. 93 207 31 14
Fax 93 207 67 47
cejfe.gencat.cat

ISSN: 2339-5613
Dip. legal: B-1482-1998

